

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора

Сазонець Ольги Миколаївни

**на дисертаційну роботу Тертичного Ярослава Сергійовича на тему
«Детермінанти розвитку електронної комерції в умовах глобальної
дигіталізації», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і
міжнародні економічні відносини**

Актуальність теми дисертації

Сучасний період розвитку глобальної економіки характеризується безпрецедентним зростанням впливу науки і нових технологій на соціально-економічний розвиток усіх країн. Найпомітніше місце в цих процесах посіли технології інформаційної революції, яка зумовила сприйняття постіндустріального суспільства як інформаційного. Нові технології докорінно й швидко змінили структуру світової економіки. Виявилось, що неспроможність країни здійснювати структурну перебудову національної економіки відповідно до вимог нової технологічної парадигми чи зволікання з проведенням таких структурних змін не просто гальмує її розвиток, а й призводить до економічної деградації. У дослідженнях соціально-економічних процесів, характерних для трансформації індустріального суспільства в постіндустріальне, пропонується ряд концепцій розвитку економіки. Зокрема інноваційна економіка, інформаційна економіка, цифрова (дигітальна) економіка, «нова» економіка, економіка знань, економіка, заснована на знаннях. Загальним для них є визнання пріоритетного значення інформації в економічному розвитку.

Розвиток інформаційних та комунікаційних технологій, ключові технології, що є основою цифрової економіки: робототехніка, штучний інтелект, Інтернет речей, хмарних обчислень, аналіз баз великих даних, тривимірний друк та електронні платежі, революційно змінюють усталені підходи до організації і управління міжнародними виробничими системами,

відкриваючи нові можливості для координації бізнес-процесів на відстані, прискорюючи комунікації всередині бізнес-систем, в системах «B2B» та «B2C», збільшуючи оборотність ресурсів, скорочуючи життєві цикли продуктів та технологій, прискорюючи їх вихід на новий рівень. Враховуючи вищезазначене, актуальність представленої дисертантом роботи, в якій досліджено проблеми розвитку електронної комерції та розроблено науково-практичні рекомендації щодо забезпечення конкурентних переваг національного бізнесу у процесі його інтеграції до глобальної дигіталізації, не викликає сумнівів.

Наукова новизна одержаних результатів

Результати проведених автором наукових досліджень характеризуються новизною, що в комплексі спрямована на поглиблення теоретико-методологічних засад дослідження проблеми розвитку електронної комерції та розробці науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентних переваг національного бізнесу у процесі його інтеграції до глобальної дигіталізації.

Проведене дослідження дає змогу сформулювати низку висновків і рекомендацій науково-теоретичного та практичного змісту. Зокрема, слід відзначити удосконалені автором теоретико-методологічні засади дослідження глобальної дигіталізації у напрямі визначення поняття «глобальна дигіталізація», під яким пропонується розуміти перетворення глобального середовища взаємодії, комунікацій, ділових функцій та бізнесу у нові моделі, засновані на використанні цифрових технологій та інформації, що прискорює взаємодію, обмін даними та комунікації, розширює простір ділових операцій через інтеграцію цифрових та фізичних способів організації бізнесу. У роботі визначено напрями інтеграції цифрових технологій у глобальні ланцюги створення вартості, що включають сферу взаємодії з клієнтами (способи ідентифікації клієнтів, способи «онлайн зростання», формування точок дотику з клієнтами); сферу операційних процесів

(дигіталізацію виробничого процесу, дигіталізацію організації праці, підвищення продуктивності менеджменту); сферу побудови бізнес-моделі (дигітально-модифікований бізнес, розвиток нових видів цифрового бізнесу, цифрова глобалізація ланцюгів створення вартості).

Основним науковим результатом, що характеризується новизною, є уточнені автором теоретико-методологічні засади дослідження електронної комерції, а саме: визначення поняття «електронна комерція», під яким пропонується розуміти будь-який вид торгівельно-підприємницької, торговельної, комерційно-посередницької діяльності, участі у торгівлі, продажу товарів, нерухомості, цінних паперів, наданні послуг з метою одержання прибутків, який здійснюється дистанційним способом із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем.

У дисертаційній роботі виокремлено основні типи зв'язків, що виникають у процесі електронної комерції між урядами, підприємствами, приватними особами/споживачами та іншими державними та приватними організаціями. Уточнено основні етапи бізнес-процесу у сфері електронної комерції: збір інформації, узгодження, транзакція та доставка, на кожному з яких існують як потенційні можливості, так і потенційні виклики, для учасників транзакції: стимулювання створення нових робочих місць у секторі ІКТ, зниження міжнародних торгівельних бар'єрів, зростання експортних можливостей, зростання продуктивності бізнесу, розширення можливостей для інклюзивного розвитку, загострення конкуренції, прискорення транзакцій та бізнес-процесів.

Визначено етапи цифрових трансформацій бізнесу, серед яких пропонується виділяти такі: «Ера ІТ-майстерності» (кінець 90-х років – початок 2000-х рр.), «Ера індустріалізації ІТ» (друге десятиріччя 2000-х рр.), «Ера дигіталізації бізнесу» (теперішній час).

Заслуговує на позитивну оцінку підтвердження авторської гіпотези про вплив електронної комерції на інклюзивну складову сталого розвитку країн, зокрема зменшення бідності у всіх її формах; забезпечення всеохопної і якісної

освіти, розширення можливостей для навчання протягом усього життя; сприяння стійкому економічному зростанню, продуктивній зайнятості та гідній праці, стійкому розвитку інфраструктури, скороченню нерівності.

Автором запропоновано кількісний інструментарій моделювання ефективності віртуального підприємства, що включає алгоритм використання кореляційно-регресійного, кластерного аналізу та системно-динамічного моделювання з метою визначення найважливіших тригерів бізнес-моделі віртуального підприємства, за результатами апробації якого було визначено переважний вплив витрати на розробку віртуального підприємства та витрати на залучення партнерів до формування доходів віртуальних компаній. Використання методу системно-динамічного моделювання причинно-наслідкових зв'язків між доходами віртуальної інтегрованої платформи з надання послуг у сфері охорони здоров'я та факторами зовнішнього середовища дало можливість визначити оптимальну частку інвестицій в інноваційні маркетингові методи просування послуг на ринку в загальних витратах компанії.

Важливим здобутком автора є визначення системи світових детермінант розвитку електронної комерції в епоху глобальної дигіталізації, до якої відносяться: високі темпи зростання, переважання транзакцій «бізнес для бізнесу» та прискорене зростання сегменту «бізнес для споживачів»; переважання ринків Північної Америки та Європи за кількістю Інтернет-покупців; стрімке зростання сегменту «бізнес для споживачів» у країнах Азії та Африки, залежність масштабів розвитку електронної торгівлі від швидкості технологічних змін, що відбуваються на ринках; стрімке поширення трансграничних транзакцій в електронній торгівлі країн, що розвиваються.

Все вищевикладене дає підстави зробити висновок, що поставлені автором мета та завдання дисертації виконані. Висновки, сформульовані у дисертаційній роботі, відповідають її змісту, підтверджують глибину та наукову оригінальність проведеного дослідження.

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій

Достовірність та обґрунтованість викладених наукових положень, висновків та рекомендацій базується на використанні офіційних матеріалів та публікацій комісій ООН, Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку, Всесвітнього економічного форуму, а також Законів України, постанов Кабінету Міністрів України, даних Державної служби статистики України, монографічної та періодичної літератури, результатів власних досліджень автора.

Крім того, достовірність результатів дослідження забезпечено комплексним поєднанням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: діалектичного, системно-структурного методів; теоретичного узагальнення, аналізу, синтезу; методів теоретичного узагальнення, аналізу, синтезу та групування; логіко-історичного методу, дедукції та індукції; методів аналізу, індукції, дедукції, економіко-математичного моделювання та порівняння; теоретичного узагальнення, абстрагування, індукції та дедукції; статистичних методів, методів порівняльного аналізу; системно-динамічного моделювання та кореляційно-регресійного методу; методів теоретичного узагальнення, абстрагування, формалізації.

Зв'язок дисертаційної роботи з напрямками наукових досліджень

Дисертаційну роботу Тертичного Я.С. виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України, а саме держбюджетних тем «Формування міжнародної конкурентоспроможності регіону на основі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку» (номер держреєстрації 0113U003659, 2013–2017 рр.), у рамках якої запропоновано теоретико-методологічні засади дослідження глобальної інформаційної дигіталізації; «Формування конкурентних стратегій національних виробників в сучасній парадигмі глобального економічного середовища» (номер держреєстрації

0118U002395, 2018–2020 рр.), у межах якої запропоновано теоретико-методологічні засади дослідження електронної комерції.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Теоретичне значення результатів дисертаційної роботи полягає у поглибленні існуючих теоретико-методологічних засад дослідження глобальної дигіталізації та електронної комерції.

Практичне значення отриманих результатів підтверджено їх використанням у діяльності Інституту економіки промисловості НАН України (довідка №337 від 08.10.2020 р.), Департаменту міжнародного співробітництва та регіонального розвитку Вінницької обласної державної адміністрації (довідка № 2182/01 від 22.10.2020 р.), ТОВ «Аналізи.ПРО» (акт про впровадження №1-150920 від 15.09.2020 р.), Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладанні навчальних дисциплін «Міжнародні економічні відносини», «Дигітальна економіка», «Електронна комерція» (довідка № 103/01.1.3-43 від 03.11.2020 р.).

Відповідні довідки містяться в додатках до дисертації.

Недоліки та дискусійні положення щодо змісту дисертаційної роботи та автореферату

Відзначаючи в цілому достатній науковий рівень розробок здобувача в результаті проведених досліджень та обґрунтованість одержаних результатів, необхідно вказати на наявність певних недоліків і дискусійних положень.

1. У теоретичній частині роботи автором детально досліджуються існуючі підходи до сутності та природи інформаційного суспільства, інформаційної економіки, окремо – досліджується еволюція визначень понять «дигіталізація», «оцифрування», «глобальна дигіталізація». Проте, авторське бачення узагальненої системи тригерів трансформації від інформаційної глобалізації до глобальної дигіталізації потребує уточнення.

2. У п.1.1. автором визначено напрями інтеграції цифрових технологій у глобальні ланцюги створення вартості, що включають сферу взаємодії з клієнтами, а саме: способи ідентифікації клієнтів; способи «он-лайн зростання»; формування точок дотику з клієнтами; сферу операційних процесів; сферу побудови бізнес-моделі. Проте, автор не наводить у роботі визначення деяких трансформаційних процесів, які пов'язані із застосування ІКТ у глобальних ланцюгах створення вартості, що потребують уточнення, зокрема: «формування точок дотику з клієнтами», «крос-канальна узгодженість», «автоматизована ощадлива система управління витратами» «аугментація «продукти / послуги», «зміна організаційних меж».

3. Потребує більше детального текстуального опису запропонована систематизація етапів еволюції процесу трансформації інформаційно-комунікаційних технологій, що представлено на рис. 1.3., зокрема виділені на етапі оцифрування елементи категорій «фокус», «зобов'язання» та «виходи і результати». Робота виграла б, якби автор також навів би більш конкретне тлумачення представлених на рис. 1.6. напрямів трансформації бізнес-процесів в умовах дигіталізації.

4. Відомо, що рівень розвитку цифрової економіки і рейтинг країни вимірюють на основі різних композитних індексів, інтегруючих окремі субіндекси, які відповідають за цифрову трансформацію окремих секторів економіки і життя суспільства, серед яких можна зазначити Індекс розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, Індекс цифрової економіки і суспільства, Індекс світової цифрової конкурентоспроможності, Індекс цифровий еволюції, Індекс цифровізації економіки Boston Consulting Group, Індекс мережевої готовності, Індекс електронної участі, Індекс глобального підключення, Глобальний індекс інновацій. Робота виграла б, якби автор дослідив вплив позицій країн у даних рейтингах на світові тенденції розвитку електронної комерції.

5. У підрозділі 3.3 дисертації здійснено моделювання бізнес-процесів віртуальної організації. Потребує додаткового обґрунтування використання

запропонованих автором показників для розробки ефективної моделі організації бізнес-процесів у віртуальній компанії.

6. У дисертаційній роботі запропоновано концептуальну схему формування інституційного середовища розвитку електронної комерції (підрозділ 3.2, рис. 3.9), зокрема виокремлено інститути-правила, інститути-механізми, інститути-організації. Водночас уточнення потребує обрання автором саме такого розподілу інститутів, а також детальний опис кожного з них.

7. У п.3.1. автором досліджують ефекти, які створюються для інклюзивності незахищених верств суспільства, завдяки розвитку електронної комерції. В роботі достатньо багато уваги обґрунтуванню позитивного внеску електронної комерції у досягнення Цілей сталого розвитку. Проте, деякі твердження носять дещо декларативний характер, а зображена на рисунку 3.5 зображена інклюзивна частка Інтернет-покупців потребує деталізації щодо методу її вимірювання.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Тертичного Ярослава Сергійовича на тему «Детермінанти розвитку електронної комерції в умовах глобальної дигіталізації» є самостійною завершеною науковою роботою, що містить нові науково обґрунтовані результати вирішення важливого завдання щодо поглиблення теоретико-методологічних засад дослідження проблеми розвитку електронної комерції та розробки науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентних переваг національного бізнесу у процесі його інтеграції до глобальної дигіталізації.

Тематика та зміст роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Опубліковані здобувачем наукові роботи та зміст автореферат повною мірою відображають основні положення дисертації. Висловлені зауваження та дискусійні положення не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

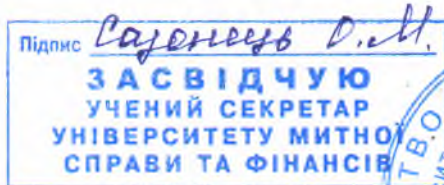
Дисертацію виконано на належному науково-методичному рівні, робота відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор – Тертичний Ярослав Сергійович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент

професор кафедри транспортних
технологій та міжнародної логістики,
Університет митної справи
та фінансів (м. Дніпро),
доктор економічних наук, професор

О.М. САЗОНЕЦЬ

Ю.М. Брус